

ZBOŽŠTENIE ČLOVEKA V KONTEXTE TRIADOLOGICKEJ DOGMY

Miroslav ŽUPINA

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

Triadologická dogma, ktorú svätí Otcovia vždy považujú za východiskovú pre každú inú dogmu, nie je z pohľadu pravoslávnej teológie iba obyčajnou teoretickou pravdou pre lepšie priblíženie a vhlbenie sa do Božieho tajomstva,¹ ale predstavuje aj základný princíp pre pochopenie učenia o zbožštení človeka. Teocentrická antropológia a antropocentrická teológia sa stretávajú a spájajú v tajomstve Božieho vtelenia a obidve sa priamo vzťahujú k otázke zbožštenia človeka. Triadológia sa v rámci Božej ikonómie dá vo svojej podstate zhrnúť do dvoch smerov: „do Božej prítomnosti v ľudskej histórii a do dôsledkov (pôsobenia) Božích energií pre spásu človeka a celého sveta.“²

Pravoslávna triadológia má zreteľnú soteriologickú perspektívu s nena-hraditeľnými antropológickými dimenziami a bezprostredne súvisí aj s otázkou cieľa života človeka, teda zbožštením. Človek, ktorý je stvorený na Boží obraz, t. j. zobrazuje Trojjediného Boha, je povolaný k podobe,³ teda dynamickému duchovnému rastu a neustálemu zdokonaľovaniu sa.

O pravoslávnej teológii, ktorá stojí na pevnom biblickom základe, je možné hovoriť aj ako o priamej pokračovateľke tradície a učenia svätých apoštolov (predovšetkým apoštola Jána Teológa) a neskôr svätých Otcov. Táto autentická biblická, apoštolská a svätootcovská teológia uchováva reálnu možnosť účasti človeka na živote Svätej Trojice vďaka jeho prebývaniu v Cirkvi ako teandrickom tele, ktorého hlavou je Boží Syn.⁴ Ako Osoby Svätej Trojice sa vzájomne prenikajú dokonalým spoločenstvom a láskou, tak aj z dôvodu skutočnosti, že Boží Syn sa vtelil a stal sa človekom, môže každý človek na základe svojho

¹ Pozri ŽUPINA, M. 2003. *Kresťanská etika a jej miesto v systematickej teológii*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2003. s. 58 – 62.

² ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ. Π. 1995. *Η θέωση του ανθρώπου υπό το φώς των εσχατολογικών αντιλήψεων της Ορθόδοξης θεολογίας*. Αθήνα : Δόμος, 1995. s. 69.

³ Pozri ZOZULAK, J. 2007. *Ortodoxia a ortopraxia*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2007. s. 82 – 83.

⁴ Pozri Jn 17, 21 a ďalej.

prebývania a účasti na živote Cirkvi participovať na Božom spoločenstve dokonalej jednoty a lásky.⁵

O tejto perspektíve človeka svedčí apoštol Ján, ktorý privádza tieto Christove slová modlitby k Otcovi: „Aby všetci jedno boli; ako Ty, Otče, si vo mne a ja som v Tebe, aby aj oni v nás jedno boli.“⁶ Tento „mysticismus“ tradície apoštola Jána Teológa je v pravoslávnej tradícii odhaľovaný a približovaný v učení svätých Otcov o zbožštení človeka. Zjavenie a odhaľovanie Trojjediného Boha v histórii nemá autonómny charakter, ale bezprostredne sa vzťahuje k človeku a svetu: „Vieme, že keď sa zjaví, Jemu budeme podobní, lebo Ho uvidíme takeého, aký je.“⁷ Prítomnosť Trojjediného Boha v histórii a odhaľovanie Božej skutočnosti a pravdy pre spásu človeka napovedá o Ňom „aký je.“ Svätí Otcovia hľadajú na Božiu prítomnosť v perspektíve zbožštenia človeka, pretože konečným cieľom odhaľujúcej Božej činnosti je „byť Bohu podobný.“⁸ Práve to predstavuje záruku a istotu pre eschatologické odhalenie slávy človeka. Teda aktívna participácia človeka na odhaľujúcom a historickom „živote“ Trojjediného Boha odkrýva jeho schopnosti, ktoré vďaka účasti na nestvorenom Božom svetle (Božích energiách) ho pevne vedú na ceste od obrazu k podobe – zbožšteniu. V súčasnosti medzi človekom a Bohom existuje „prvopočiatok“ možného spoločenstva. Avšak toto potencionálne spoločenstvo očakáva svoje eschatologické „naplnenie“ v budúcnosti, kde človek dosiahne aj najvyššie štádium svojej dokonalosti.

Svätí Otcovia používajú pojem *zbožštenie* na vyjadrenie zdokonaľovania sa človeka a jeho cesty k dokonalosti. Metamorfóza života človeka a jeho spoločenstvo so živým Bohom sú prejavom zbožštenia človeka, alebo, povedané inými slovami a presnejšie, zbožštenie človeka je podmienené zmenou jeho života a spoločenstvom s Bohom. Keď sa hovorí o zbožštení, nechápe sa tým

⁵ Pozri ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ. Π. 1995. *Η θέωση του ανθρώπου υπό το φώς των εσχατολογικών αντιλήψεων της Ορθόδοξης θεολογίας*. Αθήνα : Δόμος, 1995. s. 69 – 70.

⁶ Jn 17, 21.

⁷ 1Jn 3, 2.

⁸ O otázke podobnosti, resp. napodobňovania Boha vo vzťahu k zbožšteniu človeka pozri ŽUPINA, M. 2010. Od napodobňovania Boha k zbožšteniu. In *Pravoslávny teologický zborník*. (ed. P. Kormaník). Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2010, zv. XXXVI (21). s. 32 – 47.

jednota človeka s Božou podstatou, ale účasť človeka na Božej dokonalosti, kedy človek má s Bohom živé a aktívne charizmatické spoločenstvo.⁹

Podľa pravoslávnej tradície sa zbožštenie človeka nevzťahuje len k morálnemu aspektu života, ale dotýka sa aj inej perspektívy, ktorá priamo súvisí s ontologickým rozmerom ľudského života. Zbožštenie sa totiž netýka iba „časti“ života človeka – napríklad iba jeho morálnych kvalít, ale objíma celého človeka, teda vzťahuje sa na všetky aspekty života. Podľa pravoslávneho učenia je zbožštenie človeka možné a reálne vďaka tomu, že človek môže participovať na Božom živote.¹⁰ Pre pravoslávnu tradíciu „nie je problém“, aby človek dosiahol „výšku“ Boha a Jeho života, pretože v zhode s biblickým a svätootcovským učením participovať na Božom živote neznamena mať spoluúčasť na Jeho podstate, ale energiách vďaka pôsobeniu Božej blahodati.¹¹ Zbožštenie v skutočnosti predstavuje realitu toho, čo prináša plnosť spoluúčasti človeka na Božom živote. Z tohto dôvodu platí, že zbožštenie človeka je synergickým vyústením úsilia „dvoch strán“: Boha a človeka. „Zbožštenie sa uskutočňuje vďaka Božej blahodati a vďaka nášmu snaženiu.“¹² Pozrime sa podrobnejšie na aspekty zbožštenia človeka ako jeho participácie na živote Svätej Trojice.

Podľa pravoslávnej tradície Boh nie je len ten, kto stvoril človeka, stará sa o neho, očisťuje a zachraňuje ho pred večnou smrťou a záhubou, ale aj ten, kto ho obnovuje, posväcuje a zdokonaľuje v rámci nekonečnej eschatologickej perspektívy. Tieto prvky z jednej strany stvoriteľskej a očisťujúcej, ale aj na druhej strane posväcujúcej a zbožšťujúcej Božej činnosti a starostlivosti o človeka súčasne načrtávajú dynamiku historicko-eschatologického pôsobenia Božej ikonómie.¹³ Na tomto zbožšťujúcom diele sa zúčastňuje predovšetkým Otec ako prameň Božstva, následne, nadväzujúco a kontinuálne „osobitým spôsobom aj

⁹ Pozri FLOROVSKY, G. 1972. St. Gregory Palamas and the Tradition of the Fathers. In *Bible, Church, Tradition : An Eastern Orthodox View*. Belmont, Massachusetts : Nordland Publishing Company, 1972. s. 105 – 120.

¹⁰ Pozri ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2005. *Η θέωσις ως σκοπός της ζωής του ανθρώπου*. Άγιον Όρος : Ιερά Μονή Οσίου Γρηγορίου, 2005. s. 36 – 37.

¹¹ Pozri KOCHAN, P. 2010. Náčrt biblicko-patristického pohľadu na učenie o Božej blahodati. In *Pravoslávny teologický zborník*. (ed. P. Kormaník). Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2010, zv. XXXVI (21). s. 48 – 56.

¹² ZOZULAK, J. 2007. *Ortodoxia a ortopraxia*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2007. s. 103.

¹³ O otázke Božej ikonómie pozri ZOZULAK, J. 2007. *Ortodoxia a ortopraxia*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2007. s. 84 – 88.

Jednorodený (Syn) a Svätý Duch,¹⁴ teda všetky osoby Svätej Trojice tak, že „každá osoba Svätej Trojice sa zúčastňuje a spolupracuje spôsobom typickým pre svoju hypostázu.“¹⁵

Trojediný Boh ako spoločenstvo Božích osôb odhalil všetky potrebné pravdy a skutočnosti potrebné pre spásu človeka a svojou posväcujúcou prítomnosťou zbožstil ľudskú prirodzenosť.¹⁶ To znamená, že Boh, ktorý sa zjavil v histórii a vo svete, prináša so sebou Božie svetlo, ako aj eschatologickú slávu človeka, ktorá sa prejavuje a manifestuje jeho zbožštením. V tejto súvislosti Gregor Palama dodáva: „Božie svetlo umožňuje zbožštenie človeka a nikto (z Božieho stvorenia) nie je schopný dokonalejšieho duchovného zrenia¹⁷ Boha.“¹⁸ Človek nikdy nepociťoval „únavu“ z neustáleho pohľadu na zjavenú Božiu prítomnosť, naopak, permanentne a čoraz intenzívnejšie sa znásobovala jeho túžba po zbožštení a zjednotení sa s osobami Svätej Trojice.¹⁹

Prvoradý cieľ odhalenia a zjavenia sa Trojjediného Boha vo svete je zjednotenie sa človeka s Bohom. Toto zjednotenie prichádza v podstate ako splnenie počiatočného prísľubu o jeho vykúpení a spáse, ktoré dal Boh človeku hneď po páde. Neexistuje dôležitejšie a významnejšie vyjadrenie splnenia tohto prísľubu ako práve zjednotenie sa človeka s Bohom a jeho zbožštenie.

¹⁴ ΔΙΔΥΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ. 2003. Περί της αγίας Τριάδος βιβλία τρία. 3, 16. In MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca). Τόμος 39. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2003. s. 868.

¹⁵ ZOZULAK, J. 2007. *Ortodoxia a ortopraxia*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2007. s. 84.

¹⁶ Ποίρι ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. 1982. Ὑπὲρ των ιερῶς ησυχάζόντων : Λόγος δεύτερος κατὰ των δευτέρων. 3, 2. In ΧΡΗΣΤΟΥ, Π. Κ. – ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Ε. Γ. 1982. *Ελληνες Πατερες της Εκκλησίας* (Ε.Π.Ε). ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. *Απαντα τα έργα* 2. Θεσσαλονίκη : Πατερικαι εκδοσεις ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 1982. s. 646.

¹⁷ Θεωρία – tento grécky pojem je často chybne prekladaný ako rozjímanie alebo kontemplácia. Náš preklad ako *duchovné zrenie* alebo *nazeranie (Boha)* v zhode so svätotočcovskou tradíciou znamená osvietenie mysle, ako aj zrenie nestvorenej Božej slávy alebo svetla (θεοπτία). Podrobnejšie pozri HIEROTHEOS (VLACHOS), metr. 2006. *Pravoslavná spiritualita (stručné uvedenie)*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2006. s. 63 – 69.

¹⁸ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. 1982. Ὑπὲρ των ιερῶς ησυχάζόντων : Λόγος δεύτερος κατὰ των δευτέρων. 3, 2. In ΧΡΗΣΤΟΥ, Π. Κ. – ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Ε. Γ. 1982. *Ελληνες Πατερες της Εκκλησίας* (Ε.Π.Ε). ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. *Απαντα τα έργα* 2. Θεσσαλονίκη : Πατερικαι εκδοσεις ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 1982. s. 691.

¹⁹ Ποίρι ΔΙΔΥΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ. 2003. Ὑπόμνημα εἰς Ψαλμοὺς, 26, 7 – 11. In MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca). Τόμος 39. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2003. s. 1305.

Zjednotenie je v podstate nemysliteľné bez zbožštenia.²⁰ Aj keď platí, že človek je počas celej histórie privádzaný k zbožšteniu, napriek tomu Boží prvok aj počas svojho zjavenia sa vo svete zostáva nemenný.²¹ To znamená, že zbožštenie vôbec Boha „nezmenšuje“, nič z Neho „neuberá“, ani Ho „nerozdeľuje alebo nezmiešava“.²² Pretože zbožštenie je chápané aj ako „pripodobnenie a následné zjednotenie“²³, potom je táto skutočnosť „dostupná“²⁴ a „primeraná“²⁵ pre všetkých ľudí bez rozdielu. V textoch Pseudo-Dionýza Areopagitského sa obzvlášť zdôrazňuje chápanie zbožštenia „podľa analógie“²⁶. Takéto chápanie napomáha pochopiť, že zbožštenie nenarúša a nerozkladá človeka, ani nie sú popreté základné prvky ľudskej ontológie. Zbožštenie, povedané inými slovami, nepredstavuje deštrukčné Božie pôsobenie alebo účinok na ľudskú realitu, ale naopak, najzákladnejší a najcharismatickejší prvok Božej ikonómie vo vzťahu k zdokonaľovaniu ľudskej prirodzenosti.²⁷

V dôsledku toho, keď hovoríme o zbožštení človeka v zhode so svätotcovskou a cirkevnou tradíciou, musíme mať na zreteli jednu osobitú túžbu a odhodlanie človeka zjednotiť sa s Bohom bez toho, aby počas tohto zjednotenia nastala u Boha nejaká „zmena“, alebo došlo k „úprave“ osobitosti a výnimočnosti človeka. Pravoslávne chápanie zbožštenia človeka aj v tomto smere vychádza človeku v ústrety a naplňa jeho očakávania, čím nedochádza k žiadnym neželateľným zmenám ani v Božom, a ani v ľudskom živote. Je zrejmé, že keď dochádza u človeka k jeho zbožšteniu, Boh ostáva stále tým

²⁰ Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. 1987. Πρὸς Ακίνδυνον λόγος αντιρρητικός πέμπτος. 28, 119. In ΧΡΗΣΤΟΥ, Π. Κ. – ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Ε. Γ. 1987. *Ελληνες Πατέρες της Εκκλησίας (Ε.Π.Ε).* ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. *Απαντα τα έργα* 6. Θεσσαλονίκη : Πατερικαι εκδοσεις ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 1987. s. 303.

²¹ Pozri ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. 1999. Επιστολή Β΄ πρὸς Σεραπίωνα. 4. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologia Graeca). Τόμος 26. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 1999. s. 613.

²² ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ. 1857. Περί θείων ονομάτων. 2, 11. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 649.

²³ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ. 1857. Περί της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. 3. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 376.

²⁴ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ. 1857. Περί της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. 3. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 376.

²⁵ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ. 1857. Περί της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. 2. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 373.

²⁶ κατ' αναλογία.

²⁷ Pozri ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ. 1857. Περί της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. 2. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 373.

istým „pôvodným“ a „autentickým“ Bohom, a zbožštený človek si zasa uchováva všetky osobitosti a jedinečnosti vlastnej osoby.²⁸

Je potrebné dodať, že kresťanské chápanie pojmu zbožštenia, ktoré vychádza zo základu triadologickej dogmy, úplne zodpovedá ako historickým a spoločenským skutočnostiam človeka, tak aj jeho prirodzenosti, preto sa zásadným spôsobom odlišuje od „sebažbožštenia“ človeka alebo „zbožštenia“ len niektorých jednotlivcov, čo je charakteristické pre rôzne náboženské alebo filozofické tradície. Napríklad v antickom svete bolo „zbožštenie“ považované za výsadu alebo privilégium pre istú elitnú skupinu ľudí. Pre takéto chápanie „zbožštenia“ je vlastná a charakteristická statická a vopred určená forma stotožnenia sa človeka s „božstvom“.

U svätých Otcov je zbožštenie prezentované dynamickým a všeobecným spôsobom pre všetkých ľudí tak, že sú známe aj všetky štádiá zdokonaľovania sa človeka a jeho zjednotenia sa s Bohom. Vo svätootcovskom učení o zbožštení človeka nie je žiadna reč o nejakom stotožnení sa. Boh aj človek si uchovávajú osobitosti svojej prirodzenosti.²⁹ Dynamické chápanie zbožštenia odhaľuje postupný vývoj od „čiastočnej“ reality zbožštenia v prítomnosti až po očakávané eschatologické naplnenie. Zbožštený človek sa nikdy nenachádza v určitom statickom a blaženom stave, ale je dynamicky nasmerovaný k dokonalosti a zjednoteniu sa s Bohom, ktoré sa uskutoční v budúcom veku.

Súčasný stav zbožštenia je podľa Symeona Nového Teológa jednoduchý obraz budúceho a dokonalého zjednotenia sa človeka s Trojjediným Bohom. Skutočnosť budúceho veku a života v Božom kráľovstve je od toho, čo si človek vôbec dokáže ako-tak predstaviť, či očakávať, ďaleko vyššia, dokonalejšia, pravdivá, teda skutočná a objektívna.³⁰ „Na svojej ceste k eschatologickému završení by mal človek kráčať neustále s myšlienkou na počiatočný „rajský“ stav a skúsenosť „účasti“ s Bohom, ktorú prvý človek získal a ktorá bola „veľmi dobrá“. Môžeme preto povedať, že čím hlbší bol počiatočný pád, tým dnes

²⁸ Pozri ΨΕΥΤΟΓΚΑ, Β. Σ. 1966. Θεός και ιστορία κατά τον Διονύσιον τον Αρεοπαγίτην. In Θεός και ιστορία κατά την ορθόδοξον παράδοσιν. Θεσσαλονίκη, 1966. s. 99 – 100.

²⁹ Pozri ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ, Σ. Χ. 1966. Θεός και ιστορία κατά τους Καππαδόκας. In Θεός και ιστορία κατά την ορθόδοξον παράδοσιν. Θεσσαλονίκη, 1966. s. 87.

³⁰ Pozri ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ. 1983. Ευχαριστία πρὸς Θεόν. 2, 11. In ΧΡΗΣΤΟΥ, Π. Κ. – ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Ε. Γ. 1983. ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ. Τόμος 19Α'. Θεσσαλονίκη : Πατερικαὶ ἐκδόσεις ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 1983. s. 587.

človek ešte intenzívnejšie túži po svojom návrate do Raja.“³¹

Boh predstavuje počiatok a koniec „v procese“ zbožštenia. Boh dáva možnosť „byť zbožšteným a cnostným tým ľuďom, ktorí o zbožštenie a cnostný život neustále zápasia“³². Zbožštenie človeka je reálne len vďaka Bohu a prostredníctvom Boha. Božia prirodzenosť stáva sa podnetom a počiatkom zbožštenia všetkých ľudí. Zbožštenie človeka predstavuje „Božie dobro, ktoré sa usiluje o spásu a eschatologické vykúpenie všetkých ľudí“³³. Zhrňuje celé dielo Božej ikonómie, soteriologickú skutočnosť v prítomnosti a eschatologické obnovenie na základe Božieho prísľubu.³⁴ Zbožštenie je teda prameňom a počiatkom zbožštenia človeka v prítomnosti, ale aj naplnenie soteriologických a eschatologických prísľúbení na „konci“ histórie.³⁵

Zoznam bibliografických odkazov

- ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ, Σ. Χ. 1966. Θεός και ιστορία κατά τους Καππαδόκας. In *Θεός και ιστορία κατά την ορθόδοξον παράδοσιν*. Θεσσαλονίκη, 1966.
- CAP, A. 2001. *Asketické učenie svätého Gregora Palamu*. 1. vyd. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2001. 88 s. ISBN 80-88885-02-7.
- ΔΙΑΥΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ. 2003. Περί της αγίας Τριάδος βιβλία τρία. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologia Graeca). Τόμος 39. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2003. s. 269 – 992.
- ΔΙΑΥΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ. 2003. Υπόμνημα εις Ψαλμούς. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologia Graeca). Τόμος 39. Πρώτη έκδοσις

³¹ DVOŘÁČEK, M. 2010. Biblická interpretace učení o theosi (zbožštění). In *Pravoslávny biblický zborník I/2010* [online]. Gorlice : Diecezjalny Ośrodek Kultury Prawosławnej ELPIS, 2010, s. 81. [2010-12-20]. Dostupný na internete: <<http://elpis.cba.pl/07.pdf>>.

³² ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ. 1857. Επιστολή Β΄. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 1069.

³³ ΛΕΟΝΤΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΟΥ. 2004. Κατά Νεστοριανών. 5, 25. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologia Graeca). Τόμος 86Α΄. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2004. s. 1748.

³⁴ Pozri Sk 3, 21.

³⁵ Pozri ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ. 1857. Περί θείων ονομάτων. 8, 5. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 893. Porovnaj s Περί της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. 2, 1. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 393.

- εν Ελλάδα. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2003. s. 1156 – 1616.
- ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ. 1857. Περί της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 369 – 583.
- ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ. 1857. Περί θείων ονομάτων. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 585 – 995.
- ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ. 1857. Επιστολαι. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 3. Paris, 1857. s. 1065 – 1121.
- DVOŘÁČEK, M. 2010. Biblická interpretace učení o theosi (zbožštění). In *Pravoslávny biblický zborník I/2010*. [online]. Gorlice : Diecezjalny Ośrodek Kultury Prawosławnej ELPIS, 2010, s. 70 – 91. [2010-12-20]. Dostupný na internete: <<http://elpis.cba.pl/07.pdf>>. ISBN 978-83-928613-0-0.
- FLOROVSKY, G. 1972. St. Gregory Palamas and the Tradition of the Fathers. In *Bible, Church, Tradition : An Eastern Orthodox View*. Belmont, Massachusetts : Nordland Publishing Company, 1972. 127 s.
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2005. *Η θέωσις ως σκοπός της ζωής του ανθρώπου*. 7. vyd. Άγιον Όρος : Ιερά Μονή Οσίου Γρηγορίου, 2005. 74 s. ISBN 960-7553-07-1.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. 1987. Πρός Ακίνδυνον λόγος αντιρρητικός πέμπτος. In ΧΡΗΣΤΟΥ, Π. Κ. – ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Ε. Γ. 1987. *Ελληνες Πατέρες της Εκκλησίας (Ε.Π.Ε)*. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. Απαντα τα έργα 6. Θεσσαλονίκη : Πατερικαι εκδοσεις ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 1987. s. 112 – 305.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. 1982. Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων. In ΧΡΗΣΤΟΥ, Π. Κ. – ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Ε. Γ. 1982. *Ελληνες Πατέρες της Εκκλησίας (Ε.Π.Ε)*. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. Απαντα τα έργα 2. Θεσσαλονίκη : Πατερικαι εκδοσεις ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 1982. 753 s.
- HIEROTHEOS (VLACHOS), metr. 2006. *Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení)*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2006. 120 s. ISBN 80-8068-465-0.
- KOCHAN, P. 2010. Náčrt biblicko-patristického pohľadu na učenie o Božej blahodati. In *Pravoslávny teologický zborník*. (ed. P. Kormaník). Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2010, zv. XXXVI (21), s. 48 – 56. ISBN 978-80-8068-831-8.
- ΛΕΟΝΤΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΟΥ. 2004. Κατά Νεστοριανών. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τόμος 86Α'. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδα. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.),

2004. s. 1400 – 1767.
- MANTZARIDIS, G. I. 1984. *The Deification of Man : St. Gregory Palamas and the Orthodox Tradition*. 1. vyd. Crestwood, New York : St. Vladimir's Seminary Press, 1984. 137 s. ISBN 0-88141-027-6.
- ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. 1999. Επιστολή Β' προς Σεραπίωνα. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologia Graeca). Τόμος 26. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 1999. s. 608 – 636.
- ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ. Π. 1995. *Η θέωση του ανθρώπου υπό το φως των εσχατολογικών αντιλήψεων της Ορθόδοξης θεολογίας*. 2. vyd. Αθήνα : Δόμος, 1995. 308 s. ISBN 960-353-012-3.
- ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ. 1983. Ευχαριστία προς Θεόν. In ΧΡΗΣΤΟΥ, Π. Κ. – ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Ε. Γ. 1983. *ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ*. Τόμος 19Α'. Θεσσαλονίκη : Πατερικαι εκδοσεις ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 1983. s. 566 – 593.
- ŠAFIN, J. 2007. *Palamizmus v kontexte byzantskej teológie a latinského kresťanstva : I. časť. Prehistória palamizmu*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2007. 426 s. ISBN 978-80-8068-666-6.
- ΨΕΥΤΟΓΚΑ, Β. Σ. 1966. Θεός και ιστορία κατά τον Διονύσιον τον Αρεοπαγίτην. In *Θεός και ιστορία κατά την ορθόδοξον παράδοσιν*. Θεσσαλονίκη, 1966.
- ZOZULAK, J. 2007. *Ortodoxia a ortopraxia*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2007. 192 s. ISBN 978-80-8068-693-2.
- ŽUPINA, M. 2003. *Kresťanská etika a jej miesto v systematickej teológii*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2003. 112 s. ISBN 80-8068-237-2.
- ŽUPINA, M. 2010. Od napodobňovania Boha k zbožšteniu. In *Pravoslávny teologický zborník*. (ed. P. Kormaník). Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2010, zv. XXXVI (21), s. 32 – 47. ISBN 978-80-8068-831-8.

THE DEIFICATION OF MAN IN THE CONTEXT OF TRIADOLOGICAL DOGMA

Miroslav ŽUPINA, lecturer, Orthodox Theological Faculty, University of Presov in Presov, Masarykova 15, 081 01 Presov, Slovakia, zupina@unipo.sk, 00421517724729

Abstract

The Orthodox triadology has a very distinct soteriological perspective and is directly related to the issue of the goal of human life. The Triune God as the Community of Divine Persons has revealed all the truths and facts necessary for the salvation of man and deified with His sanctifying presence the human nature. The main objective of revelation and manifestation of the Triune God in the world is the unification of man with God – the deification. Such deified man never finds himself in a particular static and blissful state, but he is much more dynamically directed to his perfection and unification with God, which will be realised in the future age. The deification is not only a source and beginning of the deification of man in the present time, but it also symbolizes the fulfilment of soteriological and eschatological promises at the "end" of history.

Key words

God, Holy Trinity, person, man, dogma, triadology, anthropology, deification, union.